

BRUTOVSZKY GABRIELLA

Gyöngyösi István Parnasszusa: Csetnek

Az Irodalomtörténeti Közlemények 1897-ben megjelent 4. számában Nagy Iván neves történész és író Gyöngyösi István kimerítő életrajzát közölte, a sok addigi téves vélekedés helyreigazításával és további új ismeretekkel bővítve a költő feledésbe merült (főképpen származásáról szóló) adatait.¹ A történész írása nem maradt folytatás nélkül, azóta is élnek a Gyöngyösi-életpálya felderítésére szolgáló törekvések. Az ItK lapjain, Nagy Iván terjedelmes tanulmánya után, megszaporoztak a költő életéről szóló, helytörténeti adatokban bővelkedő írások, de ez volt jellemző a költő származásának helyére is, Gömör megyére, ahol a helyi lapok, folyóiratok is bekapcsolódtak a Gyöngyösi-kultusz ápolásába. A Rozsnyói Híradó ugyanazon év decemberében Nagy Iván tanulmányára reflektálva egy cikket jelentetett meg Gyöngyösi István emlékére.² S. Szabó József, a cikk írója hangsúlyozza, hogy Gyöngyösi életének még homályban lévő adatai felderítést igényelnek, és mindez „a nagy intelligenciájú Rozsnyói lelkes fiaira vár”. Hogy mit üzent Nagy Iván az utókornak, amit S. Szabó József is szorgalmazott?

A történész keserű szavakkal fejezi be írását, kérdésére saját maga is reménytelenségből fogant választ ad: „*vajjon ismeri-e még valaki a Csetneki temetőben azt a (talán örökre jeltelenül maradt) sírhelyet, melyben a 193 év előtt elhunyt költő porai enyésznek? Aligha!*” Dendely Bélánénak köszönet Nagy Iván válasza nem teljesedett be, a költő sírhelye immár kilenc esztendeje nyilvánosságra került, a helyi és távolabbi hagyományörzők segítségével pedig az emlékoszlop elhelyezése is bekövetkezett. Azóta a költő halálának évfordulója alkalmából már hagyományosan minden évben július 24-e környékén familiáris megemlékezésre gyűlnek össze a síremlék előtt a költő tisztelői.

Jankovics József Gyöngyösi síremlékénél 2009-ben elmondott ünnepi beszéde rámutatott arra a még felderítetlen tényre, amit Nagy Iván egy másik fontos kérdéskörnek tartott. „Vajon áll-e még az a ház, amely a város ez ideig legnagyobb költőjének otthont adott?” Jankovics Nagy Iván idézetével folytatja, melyben a ház paramétereire találunk utalásokat: „*Egykori, utolsó lakhelye azonban, ha a hagyománynak hihetünk, Csetnek városának jolsvai utcájában azon 110. számú ház volt, mely a mi időnkben Urszinyi Mátyás gyógyszerész tulajdona lett és talán jelenleg is az. A nevezett gyógyszerész azon házat atyjától U. Györgytől örökölte, ez pedig ismét atyjától (ki 1774-*

1 NAGY Iván, *Gyöngyösi István*, Irodalomtörténeti Közlemények, 1897, 7. évf. 4. füzet, 424–448.

2 S. SZABÓ József, *Gyöngyösi István emléke*, Rozsnyói Híradó, 1897. dec. 5., 20. évf., 49. szám, 2.

ben született és 1832-ben halt meg.) hallotta, hogy azon ház volt egykor a költő lakása.” Ünnepi beszédét azzal az elképzeléssel és egyúttal reménnyel zárta, hogy nem várva ki a következő 122 esztendő, a közeljövőben e júliusi ünnepség keretén belül a költő csetneki lakóházának emléktáblájától kezdjük majd meg „tisztelgő zarándoklatunkat”.

Jankovics József záró gondolatai arra ösztönöztek, hogy a házzal kapcsolatos további kutatásokat megkíséreljem véghezvinni. Igazat adva S. Szabó József szavainak, a helyi és közelben élő „dicső ősök nemes utódainak” kell a költő emlékének „kegyelettel adózniuk”. Rozsnyói születésüként kötelességemnek tartottam, hogy megpróbáljak fényt deríteni a költő életének e homályos pontjára, és hogy ily módon én is hozzájárulhassak a Gyöngyösi-kultusz bővítéséhez. A költő csetneki lakóháza igazi Parnasszus volt, ahol élete utolsó éveiben meghúzódhatott, és egyre rosszabbodó egészségügyi állapota ellenére is alkotott. Itt született meg az *Új életre hozatott Chariclia* című modernizált, kibővített és továbbírt „eposzi költemény”, melyet Gyöngyösi Czobor Mihály átdolgozása alapján írt meg, és melynek őse Héliodórosz ógörög regénye, a *Sorsüldözött szerelmek* volt. A művel a Gyöngyösi-recepcióban még viszonylag keveset foglalkoztak, holott a költő páratlan vállalkozásáról van szó.

Under the shadow of friendship, videók, szituációk, 2007

A ház azonosításához szükséges adatokat a rozsnyói levéltárban és a kataszterben találtam meg. A Nagy Iván által említett gyógyszerész család (Urszinyi) azonosítása volt az elsődleges célom, ehhez a levéltárban a csetneki evangélikus elemi tanoda növendékeinek névjegyzéke állt a rendelkezésemre.³ Ezek után azonosítottam Urszinyi Mátyást, a kataszterben pedig a gyógyszerész tulajdonai között megtaláltam a Jolsva utca 110-es parcellájú házat (ami akkoriban a ház számozását is jelentette).⁴ Sikerült máig visszavezetnünk a házat öröklők és felvásárolók névsorát, ennek alapján, illetve a 19. századi helyrajzi térkép⁵ (és a mai⁶) alapján a csetneki községi hivatal segítségével azonosítottuk a költő otthonát: mint kiderült, egy elhanyagolt állapotban lévő házról van szó, ma a 313-as házszámot viseli. A ház azonosítására egy héttel a 2010. július 24-ei ünnepség előtt került sor. Bár még emléktábla nélkül, de Jankovics József elképzelései beteljesültek. Tavaly, július 24-én első alkalommal, hogy a költő tisztelői már a Gyöngyösi-Parnasszust is megtekinthették, azt a házat, amelyben a költő 1697-től haláláig, 1704-ig csetneki polgárként „*műszákkal társalkodva töltötte napjait*”. A községi hivatal kezdeményezésének köszönhetően a ház külső felújítása is megtörtént. Remélhetőleg nemsokára az emléktábla is felkerül, amivel egy újabb lépést teszünk meg a költő kultuszának megerősítéséhez.

A csetneki lakosok büszkék egykori híres polgárukra, aki amellet, hogy a „*legvalódibb literátor*” volt, 11 évig lelkiismerettel viselte az alispáni tisztet, a kritikus időkben is józan ésszel és páratlanul vezette a megye kormányzását. Bár költőnk nem maga választotta csetneki tartózkodását, betegsége ellenére is egy nagyon termékeny időszakot töltött ott. Előtte „Krasznahorka Várallyán” lakott, ahol számos megtiszteltetés, öröm és gyász érte. Gyöngyösi hamar az Andrássy család pártfogásába került, eleinte ügyvédként dolgozott a családnál. Nagy megrázkódtatás volt számára, amikor az Andrássy Miklós által pár évre zálogba kapott váraljai házat (Gyöngyösi pénzt kölcsönzött neki) a zálogjog ideje lejártá után Miklós fia Andrássy Péter visszakövetelte, s költőnk kissé zokon is véve az eljárást, 1697 őszén át költözött Csetnekre.

3 1865–66-os évi névjegyzék, Mestečko Štítňik – Evanjelická cirkev – škola (Állami Levéltár, Rózsnýó).

4 URSZINYI Mátyás, *Tulajdoni és birtokállási lap*, in Štítňik (128-as betét szám), illetve a későbbi tulajdonosok tulajdoni és birtokállási lapja (*Uo.*, 719-es betétszám), Rózsnýói Kataszteri Hivatal.

5 *Csetnek katasztrális területének telek-könyvi térképe* (Pozemkovoknižná mapa katastrálneho územia Štítňik, Rózsnýói Kataszteri Hivatal).

6 Ma az 567-es és 566-os parcella alatt található a ház = <http://195.28.70.134/kapor2/index.asp?t=1284658542984&lang=en>, 2011.03.14., 15:30.

7 NAGY, I. m., 442.

8 *Fond Andrassy – Krásna Hôrka* (A-KH), Állami Levéltár – Lőcse, odd. 1, fasc. 27, 28, 29, Štítník (Csetnek), 1675–1696.

9 NAGY, I. m., 440.

Gyöngyösi csetneki síremléke és lakóháza egyre inkább a figyelem középpontjába kerül, köszönet érte egyrészt a helyi lakosok és a községi hivatal pozitív hozzáállásának és segítségének, illetve a felvidéki és magyarországi Gyöngyösi-kultusz építőinek, bővíítőinek, valamint a költő tisztelőinek. A kutatás következő célpontja Gyöngyösi váraljai háza, amelyben 1684 és 1697 között lakott. Életének nagyon fontos eseményei zajlottak ezen a helyszínen: itt születtek 1686. november 5-én *Zsigmond* és 1688. április 25-én *György* fiai; itt temette el 1691. május 12-én második feleségét, *Görget Juditot* (36 éves korában)⁷. A kutatás a ház azonosításával kapcsolatban már korábban is felvetődött, a rozsnyói származású Tököly Gábor kezdte meg először (2004-ben) a szükséges adatok begyűjtését, majd a történész hirtelen halála után a kutatás is abbamaradt. A lőcsei levéltári dokumentumok alapján annyit tudunk meg, hogy a ház korábbi tulajdonosa Géczy Márton volt, szomszédságában pedig egyfelől Székely István, másfelől Szakál István háza állt.⁸ Amikor a lőcsei levéltárban talált okirat íródott, 1684-ben, „*puszta és akkor épp ruinában*” (romokban) volt a ház – így nem tudni, túlélte-e a későbbi korokat, s megmaradhatott-e. Nagy Iván tanulmányából viszont megtudhatjuk, hogy a költő „*Várallyán építvén magának alkalmas lakást, oda valószínűleg már 1685-ban be is költözött*”⁹. A kérdés így az, hogy a romban heverő házat újjáépítette-e Gyöngyösi, vagy pedig a szintén Andrassy Miklóstól kapott váraljai szabad építkezési joggal ellátott puszta jobbágy házhelyet használta fel az új otthona felépítéséhez (az előző feltételezés valószínűbb, hiszen különben csupán egy éve [1684–1685] lett volna az új ház megépítésére). A jelenleg rendelkezésemre álló adatok még kiegészítésre várnak. Remélhetőleg nemsokára a csetneki „tisztelgő zarándoklat” egy kisebb kitérőt is igényel majd.

